

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА ЖІНОК В СВІТОВОЇ ПРАКТИЦІ

Барліт А.Ю.

Україна, Запоріжжя, Запорізький національний університет

Початок XXI століття позначено загостренням уваги до проблеми прав людини і забезпечення її свободи. Цей виклик часу спричинює необхідність формування відповідної концепції колективних зусиль усіх країн світу, а також внеску в її вирішення кожної країни зокрема.

Сучасна українська держава проходить період становлення та розвитку громадянського суспільства, однією з основних ознак якого є забезпечення гендерної рівності у політичній, економічній, правовій, соціальній, освітній, культурній та приватній сферах. Рівень дотримання всіх міжнародних зобов'язань країни у галузі забезпечення рівних прав та можливостей статей та зняття на державному рівні всіх форм дискримінації жінок є одним з найвагоміших проявів демократизації сучасної України [8, 3].

У вітчизняній правовій науці цим питанням займалися О.Р. Дашковська, К.Б. Левченко, М.І. Ставнічук, Оніщенко О.В. та інші науковці.

Відповідно до основних принципів захисту прав людини, закріплених у Конституції України, рівність чоловіків та жінок є невідмінним в усіх сферах життя. Цієї норми гендерної рівності торкаються статті 3, 21, 24, 51.

Зокрема, ст. 24 Конституції гарантує рівність прав і свобод усім громадянам та відсутність обмежень за ознаками статі. Стаття зазначає: «Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї...» [1].

Рівне виборче право забезпечується, зокрема, згідно з п.1 ч.5 ст3 Закону України «Про вибори народних депутатів України» «забороною привілеїв чи обмежень кандидатів у депутати за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками»[1].

В Україні прийнято Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх

сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України [2].

Світові стандарти законодавчого врегулювання виборчого процесу допускають встановлення гендерних квот парламентського представництва. Зокрема, Конвенція ООН щодо ліквідації всіх форм дискримінації жінок, прийнята 1979 року, визначає відповідальність держави за паритетне представництво жінок у виборних органах влади на основі спеціальних заходів. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 16 грудня 1996 року, зобов'язує держави, які беруть у ньому участь, забезпечити для жінок і чоловіків рівні права користування всіма громадянськими і політичними правами [3].

Але, перше найзагальніше документарне закріплення принципів рівності сталося у 1967 року – після ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок. Після створення у 1976 році Жіночого Фонду Розвитку ООН (ЮНІФЕМ) держави активізували законотворчість у даній сфері, підписавши в 1979-му Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок. Ці документи містили й політичні підходи до гендерних аспектів. Зокрема, надання жінкам виборчих прав та можливості брати участь у державному управлінні.

Як свідчать історичні факти, у різні історичні періоди роль жінки в суспільстві змінювалась. У Давній Греції жінки не мали жодних прав. Вони займалися домашнім господарством і не брали участь в суспільному житті. Деякі грецькі мислителі вважали, що жінок не варто вчити навіть грамоти, оскільки, знаючи багато, вони перестають коритися чоловікам. Однак у Єгипті жінки вважались повноправними членами у суспільному житті: вони могли займати державні посади, володіти нерухомістю і розлучатися з чоловіками. Деякі з них успадковували трон, щоправда, здебільшого після смерті чоловіка. Деякі політики доводили, що право голосу можуть мати лише ті, хто володіє нерухомістю чи брав участь у бойових діях. Але в 19 столітті ці ідеї було піддано сумніву. Право голосу поширювали на бідних, однак жінок реформаційний рух не торкнулися [4, 15].

Насправді загальне виборче право аж до початку XX століття було відсутнє і в теорії, і в практиці демократичного правління. Саме таке право більшою мірою, ніж будь що інше, відрізняє сучасну представницьку демократію від усіх її ранніх форм.

Повсюди в світі складалася на той час схожа картина: навіть у найбільш демократичних на ті часи країнах з політичного життя було виключено близько половини всіх повнолітніх громадян лише за статевою ознакою, а саме – жінок.

В окремих країнах до сьогодні має місце дискримінація жінок. Щоправда, нині це стосується лише деяких держав Сходу (наприклад, Йорданії), де жінки позбавлені виборчих прав. Рух жінок за рівні з чоловіками виборчі права називався суфражистським і був частиною феміністського руху. Уперше жінки одержали доступ на виборчі дільниці в країнах англосаксонського права, але для них, як правило, встановлювалися підвищені майновий, віковий та освітній цензи.

Спочатку жінки одержали можливість голосувати на виборах до місцевих органів влади або органів влади суб'єктів федерації у федеративних державах. У штаті Вайомінг (США) вперше жінки взяли участь у виборах 1888 року. До початку ХХ століття ще у двох штатах (Колорадо і Айдахо) жінки одержали право голосу. До кінця ХІХ століття у Великобританії жінки були допущені до виборів в органи самоврядування парафій і графств (але не до парламенту) [5, 10].

Нова Зеландія допустила жінок до участі у загальнонаціональних виборах у 1893 році, Австралія – у 1902.

У Новій Зеландії, британській колонії, яка користувалася внутрішнім самоврядуванням, жінки отримали право обирати (але не обиратися) на початку 1890-х. В результаті кампанії, організованої Кейт Шеппард, жіноче виборче право в Новій Зеландії було введено всього за кілька тижнів до загальних виборів 1893. Завдяки цьому Нова Зеландія стала першим з існуючих нині держав, де жінки користувалися рівними з чоловіками виборчими правами.

За період з 1891 по 1916 роки тільки в шести країнах світу жінки одержали право брати участь у виборах: у Новій Зеландії, Австралії, Фінляндії, Данії, Ісландії, Норвегії. За період з 1917 по 1920 роки виборче право було закріплене за жінками 15-ти країн: РРФСР, Української РСР, Білоруської РСР, Австрії, Канади, Чехословаччини, Німеччини, Угорщини, Ірландії, Люксембургу, Нідерландів, Польщі, Великобританії, Швеції, США (федеральний рівень). У багатьох країнах, які вважалися демократичними, виборчі права жінкам були надані ще пізніше. За період з 1921 по 1944 роки виборче право поширилося на жінок 14 країн (у тому числі Бразилії у 1934 році та Франції – 1944 року), з 1945 по 1950 роки – 21-ї країни (у тому числі Італії та Японії у 1945 році), з 1951 по 1967 роки – 57 країн світу. У Швейцарії це відбулося тільки 1971 року, в Андоррі – 1978.

У Європі першою країною, де жінки отримали рівні з чоловіками виборчі права, стала Фінляндія, яка на правах князівства входила до складу Російської імперії, - адміністративна реформа 1906 року закріпила за жінками право обиратись, і 16 березня 1907 на виборах до парламенту вони отримали 19 з 200 депутатських місць. Фінляндія стала першою країною світу, де загальне виборче право жінок було реалізоване на практиці. Проте участь жінок у виборах до місцевих органів влади була закріплена лише після здобуття Фінляндією незалежності в 1917 році [6, 84].

Стосовно запровадження виборчого права серед жінок на території сучасної України, історіографія надає чітку відповідь у тому плані, що вперше рівне виборче право для жінок було запроваджено в січні 1921 року в колишній столиці УСРР місті Харкові завдяки діяльності першого Голови Ради Народних Комісарів Христіана.

Останньою європейською країною, де жінкам було надано право обиратися й бути обраними до парламенту, став Ліхтенштейн. Цій державі знадобилося понад 80 років, щоб, подолавши культурну й історичну упередженість, 1984 року зрівняти жінок у правах з чоловіками на політичній арені.

Дещо по-іншому процеси «гендерного реформування» політичних інститутів проходили на азійському й африканському континентах. В Азії виборчі права жінок вперше визнала 1924 року Монголія. Однак, розпочавшись пізніше, ніж у Європі, «гендерні трансформації» в Азії завершилися на 12 років раніше, ніж у Старому Світі. Це сталося 4 листопада 1972-го, коли виборчі права жіноцтву надала Бангладеш. А от африканці надто довго йшли до цілковитого звільнення від кайданів колоніальної залежності, аби в подальшому обмежувати ще й виборчі права жінок. Рух за здобуття рівноправності жителів Чорного континенту розпочався ще під час проведення панафриканських конгресів XIX століття. Отож молоді держави, утворені після завершення Другої світової війни, не зволікали з наданням жінкам можливості законотворчості й управління країною. Такі права африканки здобули вже 1945 року в Сенегалі й Того. Відмінною від інших держав Чорного континенту була ситуація в ПАР. У цій країні виборчі права білі жінки отримали ще 21 травня 1930-го, індіанки – 30 березня 1984-го, а от темношкірі жителі (включно з чоловіками) – лише 14 січня 1994-го [6, 85].

Але, на політичній мапі світу все ще залишилися держави, котрі не визнають принципів гендерної рівності в політичній сфері. Так, конституції Кувейту й Об'єднаних Арабських Еміратів проголошують рівність усіх громадян, проте лише чоловікам надають право бути обраними до державних інституцій. Після створення в

Бахреїні (грудень 1973 року) законодавчого органу влади, згідно з указом еміра від 26 серпня 1975 року про вибори в країні лише чоловікам надавалося право обирати та бути обраними, попри той факт, що Конституція 1973 року декларувала рівноправність усіх громадян держави. Лише з початком нового тисячоліття ці країни дещо послабили контроль над складом вищих державних інституцій, допустивши до управління жінок. На сьогодні в парламенті Бахреїну мандат має одна жінка, Кувейту – також одна, а от ОАЕ – аж дев'ять [7].

Але на сьогоднішній день існують країни з обмеженням жіночого виборчого права:

Бруней - влада в країні зосереджена в руках султана. Вибори в парламент Брунею скасовані, парламентарів призначає султан. Місцеві вибори проводяться, жінки мають на них право голосу нарівні з чоловіками з 18 років.

Ліван - обмежене жіноче виборче право. Жінки, на відміну від чоловіків, мають представити свідоцтво про початкову освіту. Голосування для чоловіків обов'язкове, для жінок - за бажанням.

Саудівська Аравія - абсолютна монархія. На місцевих виборах жінки також не мають права голосу. Вперше місцеві вибори в Саудівській Аравії пройшли в 2005 році. Жінки в них не брали участь. У 2009 році очікувалося введення жіночого виборчого права, однак зміна законодавства поки не проведено. У 2011 році оголошено про дозвіл жінкам брати участь у виборах з 2015 року.

Об'єднані Арабські Емірати - обмежене виборче право для чоловіків і жінок. На виборах 2011 року тільки приблизно 12% від загального числа громадян (як чоловіків, так і жінок) отримали право взяти участь в Головань.

Ватикан - абсолютна теократична монархія, керована Святим Престолом. Сувереном Святого Престолу, в руках якого зосереджені абсолютна законодавча, виконавча і судова влада, є Папа Римський, обирається кардиналами на довічний термін. Оскільки кардиналом може бути тільки чоловік, жінки не володіють виборчим правом [5, 12].

Рівність жінок та чоловіків – один із основоположних принципів розвитку демократичного суспільства. Демократичне суспільство не може прийняти ситуацію, коли половина населення частково або повністю відмежована від прийняття рішень, що впливають на все суспільство. Тим паче не може суспільство прийняти ситуацію, коли половина населення є маргіналізованою у відношенні до своїх основних громадянських прав і обов'язків.

Рівність вже, певною мірою, є тим європейським стандартом, яким вимірюється розвиток особи і суспільства. Волевиявлення ж обох статей – жінок та чоловіків – щодо

їхніх можливостей і прав, правових принципів, розбудови суспільних та державних структур є нормою для цивілізованої держави [4, 13].

Література:

1. Конституція України. Закон України "Про внесення змін до Конституції України" № 2222-IV від 8.12.2004 р. : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. – К. : Велес, 2005. – 48 с. – (Серія видань "Офіційний документ").

2. Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 52, ст. 561.

3. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України» (щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у виборчому процесі) від 23.10.2013 № 3411-2 [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current_main?id=&pid069=171

4. Гупаловська В.А. Професійна самореалізація як чинник становлення особистості жінки: Автореф. дис. на здобуття наук.ступеня. канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія, історія психології»/ В.А.Гупаловська– Київ., 2005. – 25с

5. Даудова Г.В. Формування та реалізація державної гендерної політики в Україні: Автореф. дис. на здобуття наук.ступеня з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» /Г.В. Даудова – Харків., 2008.- 20с.

6. Донченко Ю.Б Жіноче виборче право в Європі. Історичний нарис до 100-річчя заснування виборчого права серед жінок Російської Імперії // Ю.Б. Донченко, С.Г.Смолянников/ Вісник центральної виборчої комісії.- Київ 2007. Вип. 1 (7).С. 83-87

7. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах життя українського суспільства. Дослідження у рамках участі України у Комітеті з питань державного управління Організації економічного співробітництва та розвитку щодо гендерному підходу до реалізації кадрової політики на державній службі на центральному та місцевому рівнях: наук.- практи. конф. Київ 17–18 черв. 2012 р. // Держ. коміс. з проведення в Україні реформ. – К., 2012. – 320 с.

8. Оніщенко О.В. Жінки в суспільно-політичному житті України. 1917 рік: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політ, правових вчень» /О.В. Оніщенко – Київ, 2004.- 20 с.